elemente u prečanskim krajevima, ni srbijanske opozicije na skupinu oko Svet. Pribićevića. Pokušavali su i jedni i drugi da prave neke aluzije na neke načelne, programske razlike, ali u programima tih razlika nije bilo videti, a koliko su se i jedni i drugi, u nestatku različitih programskih formulacija, pozivali na metode, tradiciju itd., ti grehovi, kao uvek u jednome narodu, nisu se nikad tako grupisali, da bi sve pravo bilo na jednoj strani, sva krivnja na drugoj, a na kraju krajeva, to su bili stari međupartijski računi preratne Srbije, koji su malo interesovali nove krajeve i koji su trebali da budu zakopani sa stvaranjem nove države.

Ovo neodrživo načelno distingviranje još je očitije, kad se osmotre razni pokušaji, koji su činili sad jedni, sad drugi na tome polju.

Agrarna reforma, koju su najpre svi jednoglasno istakli i potpisali u prvom proglasu Regentovom narodu, docnije, najviše zbog interesirane borbe bosanskoga muslimanskoga kluba, trebala je da razvrsta one dve velike skupine u neke radikalnije i u konzervativnije rukovače tom reformom, kako bi jedni povukli muslimanske bosanske glasove, drugi kmetove. Ali radikali, koji su u svojim redovima imali i veći deo bosanskih Srba, znači kmetova, mogli su muslimanima da tek u taktici dadu poneku koncesiju, ali u stvari nisu nikad pomišljali da se zamere srpskim kmetovima u Bosni. Još je karakterističniji slučaj u Dalmaciji, gde je u tu stranku ušla korporativno protireformska Zadruga maloposednika, ali u isto vreme i ultrareformska Kmetska stranka na ostrvu Visu. Nešto slično su u svoje vreme bili učinili jezuiti u Indiji, kad su, kod vekovima ukorenjena mentaliteta o podeli čovečanstva u kaste, rešili da se pocepaju, pro forma u dva jezuitska reda, parije i rajah, koji će bez ikakva kontakta između sebe vrsiti prozelitizam jedni u jednom, drugi u drugome sloju naroda.

* * *

Zbog već istaknutih početnih grešaka i propusta, i sami osnovni principi, iz kojih je nacionalna država nastala, bili su jednako na tapetu kroz čitavo prvo desetgodište ujedinjene države: jedinstvo ili trojstvo? Monarhija ili republika? Partikularistički elementi između Hrvata i Slovenaca, posle prvotnoga priljubljavanja tim osnovnim principima, kad videše da su dve velike srbijanske skupine između sebe u krvavoj zavadi i u potrazi za saveznicima, obustaviše, nesvesno i prirodno, svoj proces definitivnog prilagođavanja. Taj je proces još efikasnije obustavljen, kad su docnije ti elementi videli ili mislili da vide kod jedne ili druge od onih srbijanskih skupina neku spremnost na popuštanje baš u pogledu onih osnovnih principa. Najpre srbijanski demokrate u 1922 g., pored protivljenja, štaviše bez obaveštavanja, svoga prečanskoga krila, okupljena oko Svetozara Pribićevića, čine prvi takav eksperiment sa poznatim kongresom intelektualaca u Zagrebu, koji doduše javno još ne privlači republikansku i separatističku skupinu Radićevu, ali koji in ultima analisi ima ipak raison upravo u tome da spremi aranžman sa njome, a da tako